ISSN -2583-147X (P), **Vol.- 9, Issue No.VII, October 2023**
Bastabatara Pariprakash Prachee
Peer Reviewed and Referred Research Journal

ଉତ୍ତର ଅଶୀ ଓଡ଼ିଆ କବିତାରେ ଦଳିତ ସ୍ୱର

ଡକ୍ଟର ପ୍ରଦୋଶ କୁମାର ସ୍ୱାଇଁ

ଗତ ଶତକର ଅଶୀ ଦଶନ୍ଧି ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ପାଇଁ ଏକ ସନ୍ଧିକ୍ଷଣର କାଳ । ବିଶେଷକରି ଓଡ଼ିଆ କବିତା ପ୍ରଚଳିତ ଧାରାରୁ ଝଡ଼ାଝଡ଼ି ହୋଇ ଧୀରେ ଧୀରେ ଏକ ନୂଆ ଘଟ ଧାରଣ ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତି ଆରମ୍ଭ କରିଛି । ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଚିନ୍ତା-ଚେତନା, ଦୃଷ୍ଟି-ଦର୍ଶନ ତଥା ମତବାଦକୁ ନେଇ ଉତ୍ତର ପଚାଶ କାଳରେ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିବା ପରୀକ୍ଷାନିରୀକ୍ଷା ପ୍ରତି ଉତ୍ତର ଅଶୀ କବିକୂଳ ବୀତସ୍ପୃହ ହୋଇଉଠିଛି । ସେ ଚାହିଁଛି କିଛି ନୂଆ ଓ ଭିନ୍ନସ୍ୱାଦର କବିତା । ଯେଉଁଥିରେ ଥିବ ଆପଣା ମାଟିର ବାସ୍ନା ଆଉ ନିଜ ମଣିଷମାନଙ୍କ କଅଁଳ ସ୍ପର୍ଶ । କବି ତେଣୁ ଅନ୍ତର୍ଜାତୀୟ ଭୂମିରୁ ଓହ୍ଲାଇଆସିଛି ନିଜ ଆଖପାଖର ଆଞ୍ଚଳିକ ଭୂମିକୁ; ସୁତରାଂ କବିତାର ଭାବଭୂମିକୁ ଦଖଲ କରିଛି ଆପଣା ଅଞ୍ଚଳର ସମସ୍ୟା ଓ ସଂକଟ । ପରିଚିତ ମଣିଷମାନେ ଜୀବନ ଜୀଇଁବାପାଇଁ ପ୍ରତିମୁହୂର୍ତ୍ତରେ କିଭଳି ସଂଘର୍ଷ କରୁଛନ୍ତି ସେସବୁ ଚିତ୍ର କବିପ୍ରାଣକୁ ଆଲୋଡ଼ିତ କରିଛି । ‘ଲତଃ କବି ଲେଖନୀ ସୃଷ୍ଟି କରିଛି ରାଶିରାଶି ଜୀବନନିଷ୍ଠ କବିତା । ସ୍ୱାଧୀନତା ପୂର୍ବରୁ କବି ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ଖଟିଖିଆ, ମୂଲିଆ ଓ ସର୍ବହରା ଲୋକଙ୍କ ଜୀବନଚିତ୍ରକୁ କବିତା ଛାତିରେ ତୋଳିଧରି ଯେଉଁ ସମାଜ ପରିବର୍ତ୍ତନର ଶଙ୍ଖ ବଜାଇଥିଲେ, ଅଶୀ ଦଶନ୍ଧି ବେଳକୁ ସେହି ସ୍ୱର ଆହୁରି ବ୍ୟାପକ ଓ ପ୍ରଖର ହୋଇଛି । ଆଜିର ସମାଜ ବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ଅନୁନ୍ନତ ଓ ଅବହେଳିତ ହୋଇ ରହିଯାଇଥିବା ସାଧାରଣ ଜନତାଙ୍କ ଦୁଃଖ ଦୈନ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ ଜୀବନ କାହାଣୀ ପ୍ରତି ସଂଶିତ କାଳର କବିକୁଳ ଅଧିକ ସମ୍ବେଦନଶୀଳ ହୋଇ ଉଠିଛନ୍ତି । ସୁତରାଂ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଛି ରାଶି ରାଶି ତଥାକଥିତ ଦଳିତ ଚେତନାଧର୍ମୀ କବିତା ।

ଉତ୍ତର-ଅଶୀ କବିତାରେ ଅନୁନ୍ନତ ସଂପ୍ରଦାୟର (ଦଳିତ) ମଣିଷର ଜୀବନ ଚିତ୍ର କିଭଳି ପ୍ରତିଫଳିତ, ଏହି ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଆଲୋଚନା କରିବା ପୂର୍ବରୁ ପ୍ରଥମେ ଅନୁନ୍ନତ (ଦଳିତ) ସଂପ୍ରଦାୟ କ’ଣ ସେହି ସଂପର୍କରେ ସାମାନ୍ୟ ଆଲୋଚନା ଏକାନ୍ତ ଅପରିହାର୍ଯ୍ୟ ମନେହୁଏ । ପ୍ରଥମତଃ ଆମ ମନରେ ସ୍ୱତଃ ପ୍ରଶ୍ନଉଠେ ଅନୁନ୍ନତ ଓ ଦଳିତ ଏହି ଉଭୟ କ’ଣ ସମପର୍ଯ୍ୟାୟବାଚୀ ଶବ୍ଦ, ନା ଜାତି ସହିତ ଅର୍ଥନୀତିଗତ ବିଚାର ବିମର୍ଶ । ସଂପ୍ରତି ରାଜନୈତିକ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ ଯେଉଁ ‘ଦଳିତ ପ୍ରସଙ୍ଗ’ ଚର୍ଚ୍ଚିତ ହେଉଛି ଅନୁନ୍ନତ ସଂପ୍ରଦାୟର ଏହା ସହିତ ସଂପର୍କ କେତେ, ଏସବୁ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଆମକୁ ଚିନ୍ତା କରିବାକୁ ହେବ ଓ ଅନୁନ୍ନତ ସଂପ୍ରଦାୟ ସଂପର୍କରେ ସ୍ୱଷ୍ଟ ଧାରଣା ହୋଇଗଲେ ହେଁ କବିତାରେ ତାହାର ଚିତ୍ର ଓ ଚିତ୍ରାୟନ କିପରି ହୋଇଛି ତାହା ଆଲୋଚନା କରିବାକୁ ସୁବିଧା ହେବ । ଅନୁନ୍ନତ ବର୍ଗ ବା ଶ୍ରେଣୀ କହିଲେ ତାହା ଏକମାତ୍ର ଜାତିଗତ ଅନୁନ୍ନତ ସଂପ୍ରଦାୟକୁ ନ ବୁଝାଇ ସମଗ୍ର ଭାବରେ ଆର୍ଥନୀତିକ ଧରାତଳର ନିମ୍ନରେ ଥିବା ଶୋଷିତ ବା ଦଳିତ ବର୍ଗକୁ ବୁଝାଏ । ଏହି ବର୍ଗରେ ହୁଏତ ଅନୁନ୍ନତ ସଂପ୍ରଦାୟ ଅଛନ୍ତି; ଅଛନ୍ତି ମଧ୍ୟ ଜାତିଗତ ବା ବର୍ଣ୍ଣଗତ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଉଚ୍ଚବର୍ଗର ମଣିଷମାନେ । ଜାତି ଓ ବର୍ଣ୍ଣ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଏମାନେ ମଧ୍ୟ ବଞ୍ଚିତ ଓ ଅବହେଳିତ; କିନ୍ତୁ ସେଥିରେ ଯେତେବେଳେ ସଂପ୍ରଦାୟ ଶବ୍ଦଟି ଯୋଡ଼ି ହୋଇଯାଏ ତାହା ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଜାତି ବା ବର୍ଣ୍ଣର ଜନସାଧାରଣଙ୍କୁ ବୁଝାଇଥାଏ । ପ୍ରକୃତ ପକ୍ଷେ ଅନୁନ୍ନତ କେଉଁମାନେ, ଯେଉଁମାନେ ବର୍ଷ ବର୍ଷ ଧରି ଅର୍ଥନୈତିକ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ବଞ୍ଚିତ ବା ଅବହେଳିତ ତଥା ସମାଜର ମୁଖ୍ୟ ସ୍ରୋତରେ ସାମିଲ ହୋଇପାରି ନାହାନ୍ତି । ଯଥାର୍ଥରେ ସେମାନଙ୍କୁ ହିଁ ଅନୁନ୍ନତ ଶ୍ରେଣୀ ଅନ୍ତର୍ଗତ କରାଯାଇଥାଏ । ଅପର ପକ୍ଷରେ ଦଳିତ ପ୍ରସଙ୍ଗ କେବଳ ଅର୍ଥନୈତିକ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଅନୁନ୍ନତ ଶ୍ରେଣୀକୁ ବୁଝାଏ ନାହିଁ । ବର୍ଷବର୍ଷ ଧରି ହିନ୍ଦୁଧର୍ମରେ ରହିଥିବା ଜାତିଗତ

ବୈଷମ୍ୟ ଅସ୍ପୃଶ୍ୟତା ସର୍ବୋପରି ଉଚ୍ଚବର୍ଗର ମଣିଷମାନଙ୍କ ଶୋଷଣ ଓ ପୀଡ଼ନର କଳୁଷିତ ଭୂମିରୁ ଏହାର ଜନ୍ମ । 'ଦଳିତ' ଶବ୍ଦଟି ସଂସ୍କୃତ ଭାଷାରୁ ଗୃହୀତ ଯାହାର ଅର୍ଥ ଦଳ, ଦମନ କରିବା, ଶୋଷଣ କରିବା, ଦବାଇ ଦେବା । ଭାରତରେ ଏହି ଦଳିତ ଶବ୍ଦର ପ୍ରଥମ ବ୍ୟବହାର ମହାରାଷ୍ଟ୍ରର ବିଶିଷ୍ଟ ସମାଜ ସଂସ୍କାରକ ଜ୍ୟୋତିରାଓ ଫୁଲେ କରିଥିଲେ । ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ ମହାତ୍ମାଗାନ୍ଧିଙ୍କର ହରିଜନ ଆନ୍ଦୋଳନ ଓ ବାବାସାହେବ ଆମ୍ବେଦକରଙ୍କର ଦଳିତ ଆନ୍ଦୋଳନ ଦେଇ ସ୍ୱାଧୀନତା ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ଏହି ସ୍ୱର ଆହୁରି ବଳିଷ୍ଠ ହୋଇଛି । ବିଶେଷକରି ୧୯୫୦ ମସିହାରେ ଭାରତୀୟ ସମ୍ବିଧାନର ଅନୁଚ୍ଛେଦ ୩୪୧ ଓ ୩୪୨ ଅନୁଯାୟୀ ଜାତି ଓ ଅର୍ଥନୈତିକ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଅନଗ୍ରସର ଶ୍ରେଣୀକୁ ସାମ୍ବିଧାନିକ ସ୍ୱୀକୃତି ମିଳିବା ପରେ ଦଳିତ ମାନଙ୍କ ଆତ୍ମସମ୍ମାନ ଓ ଅଧିକାରକୁ ନେଇ ସୃଷ୍ଟି ହେଲା ବ୍ୟାପକ ସାମାଜିକ ସଚେତନତା । ଲେଖକମାନେ ମଧ୍ୟ ସମାଜ ପରିବର୍ତ୍ତନର ଏହି ମହତ କର୍ମରେ ଆପଣାକୁ ସାମିଲ କଲେ । ସୃଷ୍ଟି ହେଲା ବିପୁଳ ଦଳିତ ଚେତନାଧର୍ମୀ ସାହିତ୍ୟ । ଦଳିତ ସାହିତ୍ୟକୁ ନେଇ ଇତିମଧ୍ୟରେ ଅନେକ ଆଲୋଚନା ଓ ବିଚାରବିମର୍ଷ ହୋଇସାରିଛି । ତଥାପି କେଉଁ ସାହିତ୍ୟକୁ ଦଳିତ ସାହିତ୍ୟ ବୋଲି କୁହାଯିବ ତାହା ଆଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏକ ବିବାଦୀୟ ପ୍ରସଙ୍ଗ । କିଛି ଆଲୋଚକଙ୍କ ମତାନୁସାରେ ଦଳିତଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ରଚିତ ସାହିତ୍ୟକୁ ଦଳିତ ସାହିତ୍ୟ ଭାବେ ଗ୍ରହଣ କରିଥିବା ବେଳେ, ଅନ୍ୟ କିଛି ଆଲୋଚକ ଦଳିତମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିବା ସାହିତ୍ୟକୁ ଦଳିତ ସାହିତ୍ୟ ଭାବେ ଗ୍ରହଣ କରିବା ଅଧିକ ଯୁକ୍ତିସଂଗତ ବୋଲି ମତପୋଷଣ କରନ୍ତି । ଏ ଧରଣର ସମୀକ୍ଷା ଦୃଷ୍ଟି ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ଏହି ତତ୍ତ୍ୱର ଶେଷ ସୂତ୍ର ଏବେ ସୁଦ୍ଧା ଅନିର୍ଦ୍ଧାରିତ । ପ୍ରକୃତ ପକ୍ଷେ ଦଳିତଙ୍କ ଉଦ୍ଧାର ତଥା ସେମାନଙ୍କ ଆତ୍ମସମ୍ମାନ ଓ ଅଧିକାର ନିମନ୍ତେ ଯେଉଁ ସାହିତ୍ୟ ସ୍ୱର ଉତ୍ଥାପନ କରିଛି ଅର୍ଥାତ୍ ଭାବଭାଷା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଦଳିତ କୈନ୍ଦ୍ରିକ ସାହିତ୍ୟକୁ ଦଳିତ ସାହିତ୍ୟ କହିବା ଅଧିକ ଯୁକ୍ତିସଂଗତ ମନେହୁଏ ।

ପୂର୍ବାପେକ୍ଷା ସମକାଳୀନ ଓଡ଼ିଆ କବିତାର ସମାଜ ସଂପୃକ୍ତି ଅଧିକ ସ୍ପଷ୍ଟ ଓ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ମନେହୁଏ । ସମାଜରେ ଘଟୁଥିବା ଯେକୌଣସି ସାଧାରଣ ଘଟଣାକୁ ଆଜିର କବି ଖୁବ୍ ରସାଣିତ କରି ତୋଳି ଧରିବାର ସାମର୍ଥ ରଖେ । ସମାଜର ପରିବର୍ତ୍ତନ ସହ ତାଳଦେଇ କବିର ସର୍ଜ୍ଜନଶୀଳତା ସମାନ୍ତରାଳ ଭାବେ ଚାଲିଲେ ହିଁ, ସୃଷ୍ଟିର ସମାଜ ସଂପୃକ୍ତି ବୃଦ୍ଧି ପାଏ । ଗତ ଶତକର ଅଶୀଦଶନ୍ଧି ପରବର୍ତ୍ତୀ ଭାରତୀୟ ସମାଜରେ ଯେଉଁ ଦୃଢ଼ ପରିବର୍ତ୍ତନ ସଂଗଠିତ ହୋଇଛି, ତାହା କେବଳ ଯେ ଭାରତୀୟମାନଙ୍କ ସାମାଜିକ ଜୀବନଶୈଳୀକୁ ପ୍ରଭାବିତ କରିଛି ତାହା ନୁହେଁ, ଅଧିକନ୍ତୁ ରାଜନୈତିକ, ଅର୍ଥନୈତିକ ତଥା ସାଂସ୍କୃତିକ ଜୀବନଚର୍ଯ୍ୟାରେ ମଧ୍ୟ ଆଣିଛି ଅସାଣିତ ପରିବର୍ତ୍ତନ । ଏହି ପରିବର୍ତ୍ତନର ସ୍ଥୁଳନ୍ୟାସ ଯେତିକି ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ, ସୂକ୍ଷ୍ମ ଅବବୋଧଭିତ୍ତିକ ପରିବର୍ତ୍ତନଟି ସେତିକି ସ୍ପର୍ଶକାତର । ସର୍ଜନଶୀଳତା ନିଜର ସମସ୍ତ ପାରଂପରିକ କଳାକୁଳୀନତାକୁ ପରିହାର କରି ଏକ ନୂତନ ସାଂସ୍କୃତିକ ବିବିଧତାକୁ ଧାରଣ କରିଛି । ଏହି ପରିବର୍ତ୍ତିତ ନୂତନ ବ୍ୟବସ୍ଥାଟି ଆମର ଅର୍ଥ-ସାମାଜିକ ଓ ଅର୍ଥ-ରାଜନୈତିକ ସମୀକରଣରୁ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଛି । ଏହି ସାମାଜିକ ପରିବର୍ତ୍ତନରେ ଦଳିତ ଚେତନା, ଦଳିତ ଚିନ୍ତାଧାରାର ପ୍ରଭାବ କ୍ରମଶଃ ଦଳିତ ସଂପ୍ରଦାୟର ବାସ୍ତବ ଜୀବନ ଚିତ୍ରକୁ ଉପସ୍ଥାପନ କରିବାକୁ ପ୍ରୟାସ କରିଛି । ସମକାଳୀନ ପାଣିପାଗ ଯେତିକି ମହୁମୁହାଁ ସେତିକି ଲୁହମୟ । ଏଠି ଯେତିକି ସବୁଜ ବୈରାଗ୍ୟର ହରିବୋଲ ଶୁଭେ, ସେତିକି ଶୁଭେ କ୍ଷୁଧାର ଓଁକାର । ପଲ୍ଲୀଠାରୁ ନଗର ଯାଏ ସାଂପ୍ରତିକ ମଣିଷର ଏହି ସଂଘାତ ଓ ସଂଘର୍ଷ ପ୍ରତି ଆଜିର କବି ବେଶ୍ ସଚେତନ, ବର୍ତ୍ତମାନର ବର୍ତ୍ତମାନତା ଏମାନଙ୍କ କବିତାରେ ବିଶ୍ୱସ୍ତ ଭାବେ ସ୍ପନ୍ଦିତ । ସିଧାସଳଖ ଫ୍ରଏଡ଼ୀୟ, ଲେଖନୀୟ କିମ୍ବା ମାର୍କ୍ସବାଦୀ ଚେତନା ଦ୍ୱାରା ଏମାନେ ଉଦ୍‌ବୁଦ୍ଧ ହୋଇନାହାନ୍ତି । ଏହି କବିମାନେ ନିଜ ମାଟି, ପାଣି, ପବନ ଓ ଆକାଶର କଥା କହୁଛନ୍ତି । ହାତ ପାଆନ୍ତାରେ ଘଟଣା ଦୁର୍ଘଟଣାକୁ ନିଜ ବାଗରେ କହୁଛନ୍ତି । କୌଣସି ଥିମ୍ ପ୍ରତି ଏମାନଙ୍କର ଅହେତୁକ ମୋହ ନାହିଁ । ଜୀବନର ନିହାତି ମାମୁଲି ଉପେକ୍ଷିତ ଘଟଣା ଭିତରେ ଛପି ରହିଥିବା ଚରିତ୍ରମାନଙ୍କୁ ଖୋଜିବା ଲାଗି ବ୍ୟାକୁଳତା ଲକ୍ଷ୍ୟ କରାଯାଏ । ବିଷୟ ଚୟନ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସୀମାହୀନ ଓ ଦୈନନ୍ଦିନ ବ୍ୟାପାରଠୁ ଆଦୌ ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ ନୁହନ୍ତି । ବିଶେଷକରି ଯେଉଁ କବିମାନେ ବାମପନ୍ଥୀ ବିଚାରଧାରା ସହିତ ଅନୁରକ୍ତ ସେମାନେ ଜନବାଦୀ, ପ୍ରଗତିଶୀଳଧର୍ମୀ ଓ ଦଳିତ ସାହିତ୍ୟ ସୃଷ୍ଟିରେ ନିଜକୁ ମନୋନିବେଶ କରି ରଖିଛନ୍ତି । ଏହି ଲେଖକଙ୍କ ଲକ୍ଷଣୀୟ ଦିଗ ହେଲା ଏମାନେ ସମାଜକର୍ମୀ ଭାବେ ନିଜକୁ ଅଧିକ ପରିଚୟ ଦେଇଛନ୍ତି ଓ ସାମାଜିକ ଅଙ୍ଗୀକାରବଦ୍ଧତାର ପ୍ରସଙ୍ଗ ଉଠାଇ ଜନଗଣ ତଥା ବଞ୍ଚିତ, ଉପେକ୍ଷିତଙ୍କ କଥା କହୁଛନ୍ତି ।

ଯୁଗଯୁଗ ଧରି ଦଳିତମାନେ ଉଚ୍ଚବର୍ଗଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଯେପରି ଉପେକ୍ଷିତ ହୋଇଆସୁଛନ୍ତି ତାହା କବି ହୃଦୟ ସହ୍ୟ କରିପାରି ନାହିଁ । ପରିବର୍ତ୍ତନଶୀଳ ସାମାଜିକ ପରିବେଶ ମଧ୍ୟରେ ଆଜି

ଦଳିତର ମୁକ୍ତି ଏକ ଯୁଗାନ୍ତକାରୀ ଆହ୍ୱାନ ସୃଷ୍ଟି କରିଅଛି । ବିଚିତ୍ରାନନ୍ଦ ନାୟକ ତାଙ୍କ 'ମୁକ୍ତି' କବିତାରେ ସେହି ଚିରାଚରିତ ପ୍ରଥାକୁ ଭାଙ୍ଗି ଦେବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ଭାଷାରେ-

"ଘର୍ମାକ୍ତ ଦଳିତ କରୁକେ ନେଳାରେ ସେବା ତରବାରୀ,
ଘର୍ମାକ୍ତ ଦଳିତ ଦିନେ ବନ୍ଧ ହାତେ
ଭାଙ୍ଗିଦେବ ପୃଥିବୀର ଜାଲ ଜୁଆରେରୀ ।"

ପୁନଶ୍ଚ କବିପ୍ରାଣ ବର୍ଷବର୍ଷ ଧରି ଉଚ୍ଚବର୍ଗ ଦ୍ୱାରା ଶୋଷିତ ଓ ଅବହେଳିତ ହୋଇ ଆସିଥିବା ନିଷ୍ପେସିତ ଜନତାଙ୍କ ଶୋଷକମାନଙ୍କ ନିମିତ୍ତ ଯେଉଁ ମର୍ମବାଣୀ ସ୍ୱତଃ ଝରିଆସେ ସେହି ଭାବକୁ କବି ଶ୍ରୀ ନାୟକ 'ନିଷ୍ପେସିତ' କବିତାରେ ନିମ୍ନମତେ ତୋଳି ଧରିଛନ୍ତି ।

"ମୋ କବିତା ଦଳିତ ଜନର
ତୁମେ ମୋତେ ଶୋଷି ଶୋଷି
ଭାଷା ଭାବ ଲୁଟିଲ ସଂପ୍ରତି
ରକ୍ଷକ ନାମରେ ତୁମେ ଜାରଜ ଭକ୍ଷକ ।"

(ନିଷ୍ପେସିତର କବିତା)

ସାଂପ୍ରତିକ ସମାଜ ବ୍ୟବସ୍ଥା ମଧ୍ୟରେ ଜୀବନ ଅତିବାହିତ କରୁଥିବା ସମାଜର ସେହି ପଛୁଆ ବର୍ଗର ମଣିଷମାନଙ୍କ ଦୈନନ୍ଦିନ ଜୀବନଚର୍ଯ୍ୟାରେ ସମ୍ମୁଖୀନ ହୋଇଥିବା ବିଭିନ୍ନ ସାମାଜିକ ଲାଞ୍ଛନାର ମାର୍ମିକ ଚିତ୍ର ସଂଶିତ କାଳରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଅର୍ଜନ କରିଥିବା କବି ହୃଷିକେଶ ମଲ୍ଲିକଙ୍କ 'ଧାନ ସାଉଁଟା ଝିଅ' ଓ 'ଉଜୁଡ଼ା କ୍ଷେତର ଗୀତ' ଭଳି ସଂକଳନସ୍ଥ କବିତାଗୁଡ଼ିକରେ ଏହି ଭାବ ଅଧିକ ଶାଣିତ ଓ ପ୍ରାଞ୍ଜଳ ମନେହୁଏ ।

"ଗୋଡ଼ କଚାଡ଼ନାରେ, ଝିଅ ଅଳତା ଘେନିବା ମନା ତୋତେ
ଲୁହ ଝରାନାରେ ଝିଅ କଜଳ ଘେନିବା ମନା ତୋତେ ।"

ଜାତି ପ୍ରଥାର ଏହି ସମାଜରେ ଘୃଣିତ ଆତ୍ମାର ବିସ୍ଫୋରଣ ରୂପାୟିତ ହୋଇଛି 'ବସୁଷେଣ' କାବ୍ୟରେ । ଯୁଗେ ଯୁଗେ ଏହି ସଦ୍ୟ ସମାଜ ଆପଣା ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ ସ୍ୱାର୍ଥରେ ବଶବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇ ସୃଷ୍ଟି କରିଛି ପିତୃମାତୃ ପରିଚୟହୀନ ମଣିଷମାନଙ୍କୁ । ମହାଭାରତର କର୍ଣ୍ଣ ସେହିଭଳି ଜଣେ ଚରିତ୍ର ଯିଏ, ଜୀବିତାବସ୍ଥାରେ ଆପଣା ପରିଚୟ ପାଇଁ ଘୂରିଛି ପଚମାନ ସମାଜ ବ୍ୟବସ୍ଥା ମଧ୍ୟରେ । କେତେଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆପଣା ମାନସମ୍ମାନର ସୁରକ୍ଷା ପାଇଁ କୁମାରୀମାନେ ସନ୍ତାନ ଜନ୍ମରେ ଫିଙ୍ଗି ଦେଇଥିବେ କର୍ଣ୍ଣମାନଙ୍କୁ । ଆଉ ସେହି କର୍ଣ୍ଣମାନେ କେତେ ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମାଜରେ ଲାଞ୍ଛନାକୁ ଭାଗ୍ୟକୁ ଆଦରି ସହି ଚାଲିଥିବେ । ସେଥିପାଇଁ କର୍ଣ୍ଣ କହେ-

"ଅପରିଣିତା ମାଆର ଜଠରରୁ
ମୃଦୁ ହିଲ୍ଲୋଳରେ ଖସି ପଡ଼ିଥିବା ସଦ୍ୟ ମଲ୍ଲୀପରି
ଯୁଗ ଯୁଗାନ୍ତରରୁ ଜନ୍ମ ନେଇ ସାରିଥିବା ଓ ଜନ୍ମ ନେବାକୁ
କୋଟି କୋଟି ହତଭାଗ୍ୟଙ୍କର ମୁଁ ନିଃସ୍ୱ ପ୍ରତିନିଧି ଥିବ ।"

ଦଳିତ ଭାବ ଚେତନାର କବି ପରୀକ୍ଷା ନିରୀକ୍ଷାର ହଟଚମଟ ଠାରୁ ନିଜକୁ ଦୂରରେ ରଖି ସାଧାରଣ ମଣିଷର କଥାକୁ ଆପଣା କବିତାରେ ଅକପଟ ଭାବେ ପରଶିଦିଏ । ଗାଁ ମଣିଷର ନିରୀହପଣ ପରି ସରଳ ଶବ୍ଦ ବିନ୍ୟାସ ଓ ପାଚିଲା ଧାନକ୍ଷେତର ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ବିଶ୍ୱାସ ପରି ସେମାନଙ୍କ କବିତା କପଟବିହୀନ । ନାହିଁ କୌଶଳର କସରତ, ନାହିଁ ବୌଦ୍ଧିକ ବିଳାସ, ନାହିଁ ଆତ୍ମିକ ଓ ଅଞ୍ଚଳରେ ଅଯଥା ଆଡ଼ମ୍ବର ।

ଏହି ମର୍ମରେ ଅକପଟ ଭାବେ ମଣିଷର କଥାକୁ କବିତା ଛାତିରେ ତୋଳି ଧରିଥିବା ସମକାଳର ଆଉ ଜଣେ ପ୍ରଭାବଶାଳୀ କବି ହେଲେ ଅଖିଳ ନାୟକ । ଯାହାଙ୍କ କବିତା ପଢ଼ିଲେ ମନେହୁଏ ସତେକି ସ୍ୱୟଂ କବି ପାଠକମାନଙ୍କ ସହ ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ଆଳାପରେ ମସଗୁଲ ହୋଇ ପଡ଼ିଛନ୍ତି । ଏହି ଯୁବକବିଙ୍କ 'ଗାଧୁଆ ତୁଠ', 'ଧିକ୍', 'ଗୁଲିଖଟି' ଓ 'ଧୋବ ଫରଫର' ପରି ଚାରିଗୋଟି କବିତା ସଂକଳନ ଓଡ଼ିଆ ଦଳିତ ସାହିତ୍ୟର ନୂତନ ଦିଗକୁ ଉନ୍ମୋଚିତ କରି ଏକ ସାମ୍ୟ ଓ ସହବସ୍ଥାନ ସମାଜ ପାଇଁ ଅଖିଳଙ୍କ ସ୍ୱପ୍ନ ସାର୍ବଜନୀନ । କବି ଅଖିଳ ନିଜ କବିତାରେ ଆପଣାକୁ କାବ୍ୟପୁରୁଷ ଭାବେ ଉପସ୍ଥାପିତ କରିଛନ୍ତି । ଲକ୍ଷ୍ୟ କରନ୍ତୁ ତାଙ୍କର କେତୋଟି କାବ୍ୟ ପଙ୍କ୍ତିକୁ –

"ନାଟ ତ କାହିଁ ସରିବା ଭଳି ଲାଗୁନି
ବେଳ ହେଲାଣି ଯିବା
ସେ ଆଡ଼େ
ବାଡ଼ିରେ ପଶି ବିଲୁଆମାନେ
ଆଖୁ ଖାଉଥିବେ
ଯିବା ମାରିବା ।
ତମେ କ'ଣ ଭାବୁଚ
ଏଇ ଅସୁର ମରିଗଲେ
ନାଟ ସରିଯିବ ?

ଆଉ ଘଡ଼ିଏ ରହିବା ?

ଦେଖିଲ କ'ଣ ହେଲା ?

ଅସୁର ମଲା

ତା'ର ଟୋପେ ଟୋପେ ରକ୍ତରୁ

ପୁଣି ନୂଆ ନୂଆ ଅସୁର ଜନ୍ମିଲେ

ଲଢ଼େଇ ପୁଣି ଘମାଘୋଟ ଚାଲିଲା ।

ଯିବା ଯିବା

ବେଳ ହେଲାଣି ଯିବା ।"(ଧୋବ ଫରଫର, ପୃ.୬୨)

ସମୟ ବଦଳିଛି ଆଉ ବଦଳିଛି ମଧ୍ୟ ମଣିଷର ଦୃଷ୍ଟିକୋଣ । ଆମ୍ବେଦକରବାଦୀ ଦଳିତ ଚେତନା ଆଜି ନୈତିକ ମୂଲ୍ୟବୋଧ ଦ୍ୱାରା ସୁଷମାମଣ୍ଡିତ ହୋଇଛି । ଦଳିତ କବି ଅବହେଳିତ, ଶୋଷିତ, ନିଷ୍ପେସିତ ବିସ୍ଥାପିତ ମଣିଷ ପାଇଁ ସୃଷ୍ଟି କରିଛି ନୂଆ ଭାବେ ବଞ୍ଚିବାର ଆଶ୍ୱାସନା । ନିଜ ଅଧିକାର ପାଇଁ ରାଜରାସ୍ତାକୁ ଓହ୍ଲାଇଛି । ସୃଷ୍ଟି କରିଛି ରାଶିରାଶି ଦଳିତ ଚେତନାର କବିତା । ସ୍ୱାଭାବିକ ଓ ସ୍ୱ-ଅଧିକାରରେ ଅନାଥପଣକୁ ଆପଣେଇ ନେଇଥିବା ମଣିଷକୁ ବାଟ ଦେଖାଇ କବି କହନ୍ତି-

"ମୁଁ ଦେଖାଇ ଦେଇପାରିବି

ଖିଲା ପାଳଗଦାରେ

ବସିଥିବା ପକ୍ଷୀକୁ

ତମେ ଖାଲି ଅନ୍ଧହୋଇ ନଥିଲେ ହେଲା

ଅତୀତକୁ ଭୁଲିବାକୁ ହେବ ।

ବର୍ତ୍ତମାନକୁ ଛଡ଼ାଇ ଆଣିବାକୁ ହେବ ।"

ନିଜର ସ୍ଥିତି ଓ ଅସ୍ତିତ୍ୱକୁ ସୁଦୃଢ଼ କରିବାକୁ ହେବ । ସଂପର୍କ ରଖିବା ପାଇଁ ସହିଯିବା ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ, ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରତାକୁ ଜାହିର କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ ।

"କାଲି ପାରିଥିବା

ଅଣ୍ଡା ଖୋଜୁ ଖୋଜୁ କୁକୁଡ଼ା

ତା'ର ଆଜିବି

ଅଣ୍ଡା ପାରିବାର ଅଛି

ଭୁଲିଯାଇଚି ।"(କୁକୁଡ଼ା, ଅଖିଳ ନାୟକ)

ସାଂପ୍ରତିକ ସ୍ୱେଚ୍ଛାଚାରୀ ମଣିଷ ଆପଣା ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ ସ୍ୱାର୍ଥ ପାଇଁ ଧସେଇ ପଶୁଛି ଘଞ୍ଚ ସବୁଜିମା ଅରଣ୍ୟ ମଧ୍ୟକୁ । ଆଧୁନିକ ନାଁରେ ସେ ସୃଷ୍ଟି କରିବ କୃତ୍ରିମ କଂକ୍ରିଟ୍ ଜଙ୍ଗଲ, ଅନ୍ୟର ଲହୁଲୁହ ଉପରେ ସେ ଗଢ଼ିବ ଆପଣା କୃତ୍ରିମ ମିନାର । ସରଳ ଗିରିଜନମାନଙ୍କୁ ଅସଭ୍ୟ ଅନାର୍ଯ୍ୟ କହି ସେମାନଙ୍କ ମନବଳକୁ କପଟରେ ହାତେଇ ନେବ ଅନ୍ୟର ଅଧିକାରକୁ । କବିପ୍ରାଣ କିନ୍ତୁ ଆଧୁନିକ ମଣିଷର ଏହି ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ ମାନସିକତାକୁ ଆଦୌ ଅଣଦେଖା କରିପାରେ ନାହିଁ । ତେଣୁ ତା' ଲେଖନୀ ସ୍ୱକୀୟ ହୋଇଉଠେ ଏହି କୁଚକ୍ରୀମାନଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ।

"ଆମର ଯୁଗ ଯୁଗର ଅଖଣ୍ଡ ଆଲୁଅକୁ

ନାକଚ କରି ସେମାନେ ତା'ର ନାଁ ଦେଲେ ଅନ୍ଧାର ।

ଆମର ଟୋଲ ସିଝା, ମାଣ୍ଡିଆ ପେଜ, ଭାତ ଖଳାରେ

ସେମାନେ ଚିହ୍ନଟ କଲେ ଜୀବାଣୁ ଜହର !

ଆମର ରୀତିରିଆଜ, ଧାରଣା-ବିଶ୍ୱାସକୁ

ଖତେଇ ହେଲେ ସେମାନେ, ଅନ୍ଧବିଶ୍ୱାସ, କୁସଂସ୍କାର !

ଆମର ଘାସ ବୁଦାରେ ଶାଗୁଆ ଜୀବନକୁ

ଚିରିବିଦାରି ପ୍ରମାଣ କଲେ ନାରଖାର ନରକ ।

ସେମାନେ ମଣିଷ ବି ଗଣିଲେ ନାହିଁ ଆମକୁ

ମନେ ମନେ ନାକ ଟେକିଲେ- ଜଙ୍ଗଲି ପୋକ !

ଆମର ହର୍ତ୍ତାକର୍ତ୍ତା ଇଷ୍ଟ ଦେବତାକୁ

ଖାରଜ କଲେ ସେମାନେ : ଗୋଟେ ମାମୁଲି ଡଙ୍ଗର !

ଏବଂ ନିଜକୁ ଜାହିର କଲେ

ସେମାନେ ହିଁ କାଳେ ପ୍ରାଣକର୍ତ୍ତା ଆମର ଈଶ୍ୱର ।"

ଉପଭୋଗୀ ଗୋଷ୍ଠୀ ଦ୍ୱାରା ନିର୍ଯ୍ୟାତିତ ଓ ପତିତ ଗୋଷ୍ଠୀର ଜୀବନଚିତ୍ର ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରି ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କୁ ଏକାଠି କରି ଅଖିଳ ନାୟକ ଠିଆ କରେଇ ଦିଅନ୍ତି ବଡ଼ ଦାଣ୍ଡରେ । ଅଖିଳଙ୍କ କବିତାରେ ସଂଗ୍ରାମୀ ସ୍ୱର କେବଳ ନିଅଁଣ୍ଟିଆ ମଣିଷର ଜୀବନଚିତ୍ର ମଧ୍ୟରେ ଆବଦ୍ଧ ନୁହେଁ । ଅଧିକନ୍ତୁ ପାହାଡ଼, ଝରଣା, ଜମି, ଜଳ, ଜଙ୍ଗଲର ସୁରକ୍ଷା ପାଇଁ ମଧ୍ୟ ଅଭିପ୍ରେତ । ସଂପ୍ରତି ବଣିଆ ସମାଜର ମଣିଷମାନେ ଯେଉଁଭଳି ପ୍ରାକୃତିକ ସଂସାଧନଗୁଡ଼ିକରେ ଦୋହନ କରି ଚାଲିଛନ୍ତି, ସମୟ ପୂର୍ବରୁ ତାକୁ ଯଦି ରୋକା ନଯାଏ, ତା' ହେଲେ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ମାନବ ସମାଜ ସଂକଟାପର୍ଣ୍ଣ ହୋଇପଡ଼ିବ ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ତେଣୁ ସାଂପ୍ରତିକ କବି ମଣିଷ ସହିତ ପ୍ରକୃତିକୁ ଯୋଡ଼ି ଏକ ନୂଆ ସଂଭାବନାର ଜଗତ ପାଇଁ ସାରସ୍ୱତ ଉଦ୍ୟମ ଜାରି ରଖିଛି । ଏହି ପରିପ୍ରେକ୍ଷୀରେ ଶଂସିତ କାଳର ଆଉ ଜଣେ

ପ୍ରତିଭାବାନ ତରୁଣ କବି ଭାରତ ମାଝୀଙ୍କ କବିତାକୁ ବିଚାର କରାଯାଇପାରେ ।

ପ୍ରଗତିଶୀଳ ଚିନ୍ତାଧାରାକୁ ପାଥେୟ କରି ରାଶି ରାଶି କବିତା ରଚନା କରିଥିବା କବି ଭାରତ ମାଝୀଙ୍କ ସୃଷ୍ଟିବଳୟରେ ମାନବତାବାଦ ଏବଂ ଦଳିତମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଦରଦୀ କବିପ୍ରାଣର ଉଦାର ସ୍ୱର ଝଙ୍କୃତ ହୋଇଛି । ବିକାଶ ନାଁରେ ବହୁ ଶିଳ୍ପାନୁଷ୍ଠାନର ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଏବଂ ବିଭିନ୍ନ ସରକାରୀ ପରି ଯୋଜନର ନିର୍ମାଣ ତଳେ ଯେ କେତେ ନିରୀହ ଜନତାଙ୍କ ଲୁହଲହୁ- ଚାପି ହୋଇପଡୁଛି ତା'ର ହିସାବ କିଏ ରଖିଛି । ସ୍ୱାର୍ଥ ଓ କ୍ଷମତାର ସିଂହାସନ ଉପରେ ବସି ଲାଭ ପାଇଁ ହିସାବ ନିକାଶ କରୁଥିବା ଧନି ସାହୁକାରମାନେ ସେହି ଅସହାୟ ମଣିଷଙ୍କ ଛାତିର କୋହକୁ କେବେ କ'ଣ ବୁଝିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଛନ୍ତି । ନାନା ସ୍ୱାର୍ଥାନ୍ଧ ମଣିଷର ଏକା ହୃଦୟ ଅଛି ଯେ, ଅନ୍ୟ ହୃଦୟ ଦରଜକୁ ଅନୁଭବ କରିପାରିବେ । ସେଥିପାଇଁ ଆବଶ୍ୟକ କବି ଭାରତ ମାଝୀଙ୍କ ଭଳି ସମ୍ବେଦନଶୀଳ ମଣିଷ । ଯିଏ ଲାଞ୍ଜିଗଡ଼ଠାରୁ କଳିଙ୍ଗ ନଗର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଭିଟାମାଟିକୁ ହରାଇ ବର୍ଷବର୍ଷ ଧରି ବଞ୍ଚିବା ପାଇଁ ଡହଳ ବିକଳ ହେଉଥିବା ଶହଶହ ବିସ୍ଥାପିତ ମଣିଷଙ୍କ ଦୁଃଖ ଦୈନ୍ୟକୁ କବିତା ଛାତିରେ ତୋଳିଧରି ସାମାଜିକ ବିପ୍ଳବର ଆହ୍ୱାନ ଦେବ । ଏକଥା ଜାଣିରଖିବା ଉଚିତ୍ ଯେ ଗୋଟାଏ ଜନବସତି ଉଚ୍ଛେଦ ସହ ଲୋକସଂସ୍କୃତି ଓ ଜୀବନଧାରା ହୁଏ ନିର୍ବାସିତ । ଥିଲାବାଲା ହିଁ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରନ୍ତି ଶିଳ୍ପାନୁଷ୍ଠାନ, ଏଥିରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ଲାଭ ମଧ୍ୟ ଥିଲାବାଲାଙ୍କ ପକେଟକୁ ଯାଏ । ଯେଉଁମାନଙ୍କୁ ବିସ୍ଥାପନ କରାଯାଏ ସେମାନଙ୍କୁ ଉପଯୁକ୍ତ ଥଇଥାନ ଓ ସାମାଜିକ ସୁରକ୍ଷା ସରକାର କି ଶିଳ୍ପପତି ଯୋଗାଇ ଦିଅନ୍ତି ନାହିଁ । ଯାହା ଫଳରେ ସୃଷ୍ଟି ହୁଏ ଜନଅସନ୍ତୋଷ ଆଉ ତା'ପରେ ମୁଣ୍ଡ ଟେକେ ଆନ୍ଦୋଳନ ଓ ବିପ୍ଳବ । କବି ବା ଏଥିରୁ ବାଦ୍ ପଡ଼ନ୍ତା କିପରି, ସେ ମଧ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି କରେ ରାଶିରାଶି କବିତା । ବଣିଆ ସଭ୍ୟତାକୁ ସେ ଅଙ୍ଗୁଳି ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରେ ।

"କେଉଁଠି ଥାଆନ୍ତି ଏତେ ଲୋକ ?
କିଏ ଛାଡ଼ି ଆସିଛି ଭିଟାମାଟି
କିଏ ଦଙ୍ଗାରୁ ଲୁଚି ଆସିଛି ଜଙ୍ଗଲ
କାହାକୁ ଖୋଜା ପଡ଼ିଛି ସହରରେ
ପିଠିରେ ଛାପ ପଡ଼ିଛି ନକ୍ସଲ
କିଏ ନୂଆଖାଇରେ ଦିଅଁ ଦର୍ଶନ କରି ଦେଇଚି ଗାଁ
ନିଆଁ ପାଣି ବାସନ୍ଦ
କିଏ ଶତାବ୍ଦୀର ପାପଗର୍ଭେ ବୋହି ଆଣିଛି
ବୋଲି ହୋଇ କଳା କଳା କଳଙ୍କ
ସତରେ କେଉଁଠି ଥାଆନ୍ତି ଏତେ ଲୋକ ?"

(ଏକା ଥରକେ, ଭାରତ ମାଝୀ)

ନୂଆଁଣିଆ ଚାଳଛପର ଦିଆ ଚାରିକାନ୍ଥ ମଧ୍ୟରେ ତେଲ ଲୁଣର ଛୋଟିଆ ସଂସାରଟି ଗଢ଼ିଥିବା ମଣିଷଟି ସଞ୍ଜ ନଇଁ ଆସିଲେ ଆସନ୍ତାକାଲିର ସ୍ୱପ୍ନମାନଙ୍କ ବୋଝ ତଳେ ଚାପି ହୋଇ ଶୋଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରେ । ହେଲେ ନିଜ ନପାରିବା ପଣ ହଜାଇ ଦେଇଛି ତା' ଆଖିର ନିଦ । ଘରଚଟିଆମାନଙ୍କ କିଚିରିମିଚିରି ସ୍ୱର ଶୁଣି ଆଖି ମଳିମଳି ସେ ଉଠି ବସିପଡ଼େ । ରାତି ପାହିବାକୁ ବସିଲାଣି ଏଯାଏଁ ସାହେବଙ୍କ ପାଇଁ ହାତଗୁଞ୍ଜା ଯୋଗାଡ଼ କରିପାରିନାହିଁ । ଏସନ ଫସଲ ପାଇଁ ବିହନ ଓ ସାର ଆସିବ କେମିତି । ବାପାଙ୍କୁ ହାତ ପତାଇବା ପାଇଁ ସୁଦୂର ସୁରାଟକୁ ଦାଦନ ଖଟିବାକୁ ଯାଇ ଏଡ୍‌ସ ରୋଗରେ ସଂକ୍ରମିତ ହୋଇଥିବା ଭେଣ୍ଡିଆ ପୁଅର ମୁହଁ ତାକୁ ଆହୁରି ଦୁର୍ବଳ କରିଦିଏ । ଗତବର୍ଷର ମହାବାତ୍ୟାରେ ସର୍ବସ୍ୱ ହରାଇଥିବା ଚାଷୀଟିଏ ସଳଖି ହୋଇ ଛିଡ଼ା ହେବାପାଇଁ ଚେଷ୍ଟା କଲାବେଳେ ବ୍ୟବସ୍ଥାର କୋରଡ଼ା ମାଡ଼ ନୟାନ୍ତ କରିଦିଏ ତାକୁ ।

"ବିହନ ଓ ସାର ପାଇଁ ଘୂରି ବୁଲିବୁଲି ହାତଗୁଞ୍ଜା
ଯୋଗାଡ଼ କରୁଥିବା ଚାଷୀର ମୁହଁ-
ଦେଶାନ୍ତରୀ ଦେଇ
ସୁରାଟରୁ ଏଡ୍‌ସ ଆଣିଥିବା
ଗୋଟିଏ ଭେଣ୍ଡିଆ ମୁହଁ
ମହାବାତ୍ୟାରେ ବାସହରା ହୋଇ
ହାତେ ବିଦେଶୀ ପଲଥିନ୍‌କୁ
ଅପେକ୍ଷା କରିଥିବା ଗୃହସ୍ଥର ମୁହଁ
ଓସ୍ୱାଲାରେ- ପ୍ରାଣ ହାରିଥିବା
ଅଥ ଉପସ୍ଥାପନ ଖାତାରେ ନାଁ ନଥିବା
ଶ୍ରମିକର ମୁହଁ ।" (ମହାନଗରର ପଦ୍ୟ, ପୃ.୩୨)

ସବୁ ମୁହଁ ସତେ ଯେପରି ଏକାକାର ହୋଇପଡ଼ନ୍ତି କବିଙ୍କ ଭାବନାରେ, ତଫାତ୍ କିଛି ନାହିଁ । ସବୁଠି ତ ଅସହାୟତା ଦୁଃଖ ଆଉ ଦୈନ୍ୟର କୁଡ଼କୁଡ଼ ଆର୍ତ୍ତନାଦ । ଅଭାବି ମଣିଷମାନଙ୍କ ଜୀବନ କାହାଣୀକୁ ନେଇ ରାଶିରାଶି କବିତା ଲେଖୁଥିବା ଭାରତ ମାଝୀଙ୍କ କାବ୍ୟସ୍ୱର ଅସହାୟତାର ଦୀର୍ଘଶ୍ୱାସ ତଳେ ଚାପି ହୋଇଯାଇ ନାହିଁ

ବରଂ ହୋଇଛି ଆହୁରି ଶାଣିତ ଓ ପ୍ରଖର । କବି ଶ୍ରୀ ମାଝୀଙ୍କ କବିତାର ଭାଷା ହୋଇଛି ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ଓ ତୀର୍ଯ୍ୟକ୍ ହୋଇଛି ତା'ର ଆବେଦନ । ଅନୁଭୂତିର ଭାବନାରେ ରସାଣିତ ଏହି କବିତାଗୁଡ଼ିକରେ ମଣିଷ ଜୀବନର ଦୁଃଖ, ସୁଖ, ସଂଗ୍ରାମ ଓ ସଂଘାତର କଥା ପରିଦୃଷ୍ଟ । ଭାବ, ଭାଷା, ସାବଲୀଳ ଶବ୍ଦ ପ୍ରୟୋଗ, ସାର୍ଥକ ରୂପକଳ୍ପ ଓ ଯଥାର୍ଥ ପ୍ରତୀକର ପ୍ରୟୋଗରେ ତାଙ୍କ କାବ୍ୟଶୈଳୀ ହୋଇଛି ମହନୀୟ ।

ସମାନ୍ତରାଳ ଭାବେ ସଂଶିତ କାଳରେ ବାସୁଦେବ ସୁନାନୀ ଜଣେ ଆଗଧାଡ଼ିର କବି ଯାହାଙ୍କ କବିତା ହେଉଛି ଦଳିତର ଦୈନନ୍ଦିନ ଜୀବନାନୁଭୂତିର କଳାତ୍ମକ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି ତାହାର ଚିନ୍ତା ଏବଂ ଚେତନାର ଆତ୍ମକାହାଣୀ ପତିତ ପଦଦଳିତ ତଥା ନିର୍ଯ୍ୟାତିତ ମଣିଷ ପ୍ରତି ଘଟୁଥିବା ଅନ୍ୟାୟ, ଅତ୍ୟାଚର ଓ ଅନାଚରର ନିଖୁଣ ବିବରଣୀ । କବିଙ୍କ ପ୍ରାର୍ଥନା କବିତାରେ ଏହି ଭାବ ବେଶ୍ ବାସ୍ତବଧର୍ମୀ ଓ ମର୍ମସ୍ପର୍ଶୀ ହୋଇପାରିଛି । ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ସ୍ୱରୂପ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରନ୍ତୁ ନିମ୍ନୋକ୍ତ ପଂକ୍ତିକୁ –

"ଛୁଆଁ ଗୋଟାଏ
ରଙ୍ଗ ନା ସ୍ପର୍ଶ
ଅନୁଭବ ନା ଆଦର୍ଶ
ଛୁଇଁଲା ଦେହରେ ଥାଏ
ଯା ଛୁଇଁବା ଦେହରେ ଥାଏ ।"

ଚତୁଃବର୍ଣ୍ଣ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଯିଏ ସମୟାନୁଯାୟୀ ଯିଏ ଜାତିପ୍ରଥାକୁ ଜନ୍ମ ଦେଇଛି ସେଥିପ୍ରତି କବିଙ୍କର ଯେଉଁ ଭାବ ଉପରୋକ୍ତ ପଙ୍କ୍ତିରୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ଅନୁଭବ କରିହୁଏ । ବାସ୍ତବରେ ଦଳିତ ଜୀବନର ବ୍ୟଥାକୁ ସମଧର୍ମୀ ହିଁ ଜୀବନ୍ତ ଭାବେ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତ କରିପାରେ ଯାହା କବି ଶ୍ରୀ ସୁନାନୀଙ୍କ କବିତାରେ ଜୀବନ୍ତ ଭାବେ ରୂପାୟିତ ହୋଇଛି । ଦଳିତ ସମାଜର ଅର୍ଚ୍ଚିତ ଅନାଲୋଚିତ ଚରିତ୍ରମାନଙ୍କ ସହ କବିଙ୍କ ଅନ୍ତରଙ୍ଗତା, ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଓ ସାମୂହିକ ଜୀବନର ଅନୁଭବ ତାଙ୍କ କବିତାକୁ ଅନ୍ୟ ଓଡ଼ିଆ କବିମାନଙ୍କଠାରୁ କରିଛି ନିଆରା । 'ମହୁଲବଣ', 'ଅସ୍ପୃଶ୍ୟ' ଓ 'କରଡ଼ି ହାଟ' ଆଦି ସଂକଳନ ଅନ୍ତର୍ଗତ କବିତାଗୁଡ଼ିକରେ ଏହି ମର୍ମାନୁଭୂତି ବେଶ୍ ଅନୁଭବ୍ୟ ।

ସମାନ ଭାବେ ସଂଶିତ କାଳର ଆଉ ଜଣେ ଉଦୀୟମାନ ପ୍ରତିଭା ହେଉଛନ୍ତି କବି ଭରତ ବେହେରା କବିତାର ଗୁଣଗ୍ରାହୀ ପାଠକଙ୍କ ମହଲରେ ଶବ୍ଦ ଶିଳ୍ପର ନିଆରାପଣ ଲାଗି ସେ ବେଶ୍ ଜଣାଶୁଣା । ପ୍ରଚଳିତ ସମାଜ ବ୍ୟବସ୍ଥା ବିରୁଦ୍ଧରେ ତାଙ୍କ କାବ୍ୟସ୍ୱର ଖୁବ୍ ଶାଣିତ । କବି ଶ୍ରୀ ବେହେରାଙ୍କ ପ୍ରତିଟି କବିତା ଏକ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ଚେତନାର ନିର୍ଗଳ ପ୍ରତିଛବି ବହନ କରିଥିବାରୁ ତାଙ୍କ କାବ୍ୟପୁରୁଷ ଖୁବ୍ ଆପଣାର ମନେ ହୁଅନ୍ତି । ପଲ୍ଲୀଠାରୁ ଦିଲ୍ଲୀଯାଏଁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ସ୍ତରର ହୃଦୟକୁ ସ୍ପର୍ଶ କଲା ଭଳି ଘଟଣା, ଚରିତ୍ର, ଭାବ ଓ ବିଷୟକୁ ସାଉଁଟି ଆଣି କବି ଆକାରରେ ପରଶିଦେବା କବି ଶ୍ରୀ ବେହେରାଙ୍କ ନିଆରା କବିତା ତା'ର ଏକ ବଳିଷ୍ଠ ବିଶେଷତ୍ୱ । କଠୋର ବାସ୍ତବତାର ସଂଘାତ ସହ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ଉଡ଼ାଣ ତାଙ୍କ କବି ସତ୍ତାକୁ ଦିଗନ୍ତ ପ୍ରସାରୀ କରିପାରିଛି । ତାଙ୍କ କାବ୍ୟିକ ଯାତ୍ରାପଥ ସେତିକି ତୀକ୍ଷ୍ଣ ସେତିକି ସୂକ୍ଷ୍ମ ଓ ସୁନ୍ଦର । କବିଙ୍କ ପ୍ରକାଶିତ 'ମୁଦ୍ରିତ ମହକ' କବିତା ସଂକଳନରେ ସେହି ଉତ୍ତରିତ କାବ୍ୟ ଚେତନାର ମହକ ଅନୁଭବ କରିହୁଏ । କବିଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିରେ ସନାତନ ଧର୍ମ ସେତିକି ପ୍ରାଚୀନ ସେତିକି ଜଟିଳ ମଧ୍ୟ । "ଧର୍ମସ୍ୟ ତତ୍ତ୍ୱ ନିହିତଂ ଗୁହାୟା" ଅର୍ଥାତ୍ ଧର୍ମ ପାଳନ ତ ଦୂରର କଥା, ଏହା ସହଜ ବୋଧଗମ୍ୟ ହୋଇପାରୁ ନଥିବାରୁ ଧର୍ମାନ୍ଧତାର ବିସ୍ତାର ଘଟୁଛି । ସ୍ୱାର୍ଥପର ମଣିଷ ପରଂପରାର ଦୁରୁପଯୋଗ କରୁଛି । ସାଧାରଣ ନିରୀହ ମଣିଷ ବିଭେଦ ଓ ଦାରିଦ୍ର୍ୟତାର ସାମାଜିକ କାରଣ ନଖୋଜି ଧର୍ମ ଧର୍ମାନ୍ଧତା ଯୋଗୁଁ ଭାଗ୍ୟକୁ ଆଦରି ଜିଇଁଛି । ସୁତରାଂ ସେ ଧର୍ମର ବଡ଼ପଣ୍ଡାମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଶୋଷିତ ଓ ଅବହେଳିତର ଜୀବନ ଜୀଇଁବା ପାଇଁ ବାଧ୍ୟ ହୁଏ । କବି ସମାଜରେ ପ୍ରଚଳିତ ଏହି ପରଂପରା ବିରୁଦ୍ଧରେ ବିକ୍ଷୋଦ୍‌ଗାର କରିଛନ୍ତି ।

"ଉତ୍ତପ୍ତ କରାଏ ସେମାନଙ୍କୁ ଧର୍ମୀୟ ଝୁଲରେ
ଧର୍ମାନ୍ଧତାର ଧୂଆଁ କୁଣ୍ଡଳୀରେ ଛନ୍ଦାଯାଏ ବରାବର
ଯୋଗରେ ଭୋଗରେ ପୂଜାରେ
ପାର୍ବଣର ଉପବାସ ଉପାସନା ବେଦୀ ମଣ୍ଡପରେ
ତୁଳନା କରାଯାଏ ଡାହାଣୀ ପିଶାଚୀ କିମ୍ବା ଅଲକ୍ଷଣୀ ସହ ।"

ପୁନଶ୍ଚ କବି ଭାରତୀୟ ସାମାଜିକ ବ୍ୟବସ୍ଥା ତଥା ଜାତିପ୍ରଥା ପ୍ରତି ଅତ୍ୟନ୍ତ ସ୍ପର୍ଶକାତର ହୋଇ ଉଠିଛନ୍ତି । ଜାତିଜାତି ଭିତରେ ଉଚ୍ଚନୀଚ, ସବର୍ଣ୍ଣ-ଅସବର୍ଣ୍ଣ, ଆଦିବାସୀ ହରିଜନ ଭଳି କାହିଁ କେତେ ଜଣ ବିଭାଜନ ମଣିଷ ସମାଜକୁ ଆଜି ଅଧପତିତ ଓ ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ କରିପକାଇଛି କହିବା ବାହୁଲ୍ୟ ମାତ୍ର । ଯୁଗଯୁଗ ଧରି ଏହି ଜାତିଆଣ ମନୋଭାବ ମାନବର ବିକାଶପଥକୁ ଅବରୋଧ କରିଛି । ମାଆ ଗର୍ଭରୁ ଶିଶୁଟି ଜନ୍ମ ହେଲାବେଳେ ସେ କୌଣସି ଜାତି ବା ଧର୍ମକୁ ଧାରଣ କରି ଆସି ନଥାଏ । ରକ୍ଷଣଶୀଳ ମଣିଷ ହିଁ ନିର୍ବୋଧ ଶିଶୁ ଦେହରେ ଜାତି ଓ ଧର୍ମର ମୋହର ଲଗାଇ ତା' ଭିତରର

ମଣିଷପଣିଆକୁ ମାରିଦେବା ପାଇଁ ଆରମ୍ଭ କରିଦିଏ ହୀନଚକ୍ରାନ୍ତ । କବିଙ୍କ ଭାଷାରେ-

"ଚିହ୍ନ ଚିହ୍ନିତ ଉଲଙ୍ଗ ଶିଶୁକୁ

ସେ ହିନ୍ଦୁ ବା ଶିଖ୍

ମୁସଲମାନ୍ ନା ମରହଟ୍ଟା

ଖ୍ରୀଷ୍ଟ ନା ବୌଦ୍ଧ

ଜୈନ ନା ଜୋରାଷ୍ଟର

ନାଥ ନା ମହିମା

ବ୍ରାହ୍ମଣ ନା ବିନ୍ଧାଣି

ସ୍ପୃଶ୍ୟ ନା ଅସ୍ପୃଶ୍ୟ, ଧନୀ ନା ନିର୍ଦ୍ଧନ ?" (ଉଲଙ୍ଗ ଶୈଶବ)

ଗୋଟା ସାରା ସେ ଉଲଙ୍ଗ ବିବସ୍ତ୍ର

ସଂପ୍ରତି ମଣିଷ ବସ୍ତୁବାଦୀ ସମାଜରେ ବିକାଶ କରୁଛି ସତ, ହେଲେ ଧୀରେ ଧୀରେ ଦୂରେଇ ଯାଉଛି ପାରଂପରିକ ମୂଲ୍ୟବୋଧକୁ । ନୀତି, ଆଦର୍ଶ, ନୈତିକତା ଭଳି ଚିରଶାଶ୍ୱତ ମାନବୀୟ ଗୁଣାବଳୀ ଆଜି ତା'ର ଜୀବନ ଚର୍ଯ୍ୟାରୁ ଅଲଭ୍ୟ ହୋଇପଡ଼ିଛି । ମଣିଷ ମଣିଷ ମଧ୍ୟରେ ସ୍ନେହ, ପ୍ରେମ, ଭଲପାଇବା କୁଆଡ଼େ ଉଭେଇ ଗଲାଣି । ମଣିଷ ହାତରେ ଛୁରୀ ଧରୁଛି, କାଟିବାକୁ ଅନ୍ୟର ବେକ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଏକ ଉଭଟ ହିଂସା ପ୍ରପୀଡ଼ିତ ସଭ୍ୟତା ଉପରେ ଠିଆହୋଇ କାବ୍ୟନାୟକ ଘୋଷଣା କରୁଛି ସେ ମୁକ୍ତ । କାହାର ଭୃତ୍ୟ ହେବାକୁ ଚାହାନ୍ତି ନାହିଁ । ସେ ଜଣେ ମୁକ୍ତ ମଣିଷ ।

"ମହୁରେ ନାହିଁ ଘୋରା ଚନ୍ଦନର ଟିପା

ବେକରେ ନାହିଁ ମାଳି କି ପଇତା

ଖଣ୍ଡାରେ ନାହିଁ ନେଳି ଡୋରି

ଆଙ୍ଗୁଳିରେ ନାହିଁ ମୁଦି କି ମଣ୍ଡଳ

ମୁଁ ମୁକ୍ତ ତରଙ୍ଗ ଉଲଙ୍ଗ ।" (ଉଲଙ୍ଗ ମଣିଷ)

କବି ଶ୍ରୀ ଭରତ ବେହେରା ମଣିଷ ମଣିଷ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ଏହି ଅବାଞ୍ଛିତ ବ୍ୟବଧାନକୁ ସଂକୁଚିତ କରି ଏକ ସାମ୍ୟବାଦୀ ସମାଜର ପ୍ରତିଷ୍ଠା ପାଇଁ ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖିଛନ୍ତି । ଦିନ ଆସିବ ପୃଥିବୀରେ ମାନବତାର ମନ୍ତ୍ର ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ଗୁଞ୍ଜରିତ ହେବ । ସୁଖ, ଶାନ୍ତି, ସୌହାର୍ଦ୍ଦ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ ସମାଜ ବ୍ୟବସ୍ଥା ପୁନଃ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହେବ । କବିଙ୍କ କାବ୍ୟସ୍ୱର ପାଠକ ମନରେ ଆଶାବାଦର ମେଘମହ୍ଲାର ସୃଷ୍ଟି କରେ । ଐକ୍ୟ ମୈତ୍ରୀର ମନ୍ତ୍ର ଶୁଣାଉଥିବା କବି ଶ୍ରୀ ବେହେରାଙ୍କ ପ୍ରତ୍ୟେକ କାବ୍ୟ ସଂକଳନ ସାମାଜିକ ଦାୟବଦ୍ଧତାର ଏକ ଏକ ବଳିଷ୍ଠ ଆଲେଖ୍ୟ । 'କୁହୁଳା ଭୂଇଁ', 'ପକ୍ଷ ପରାଗ', 'ମୌନାବତୀ ମାଟି', 'ମୁଦ୍ରିତ ମହକ' ଭଳି କବିତା ପୁସ୍ତକଗୁଡ଼ିକ ସେହି ସମାଜ ଚେତନାର ସ୍ୱର ବହନ କରିଥିବା ଏକଏକ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣିଳ ସ୍ୱାକ୍ଷର । ସବୁଠି ଦଳିତ ନିଷ୍ପେସିତ ମଣିଷ ପାଇଁ ଦରଦୀ କବି ହୃଦୟର ଅମାପ ସମ୍ବେଦନା । କେତେବେଳେ ତାହା ସଂଘର୍ଷର ଉଦାତ୍ତ ସ୍ୱରରେ ମୁଖରିତ ତ ଆଉ କେତେବେଳେ ସହାବସ୍ଥାନର କୋମଳ ଭାବନାରେ ଝଙ୍କୃତ । ମଣିଷପଣିଆର ପ୍ରତିଷ୍ଠା ପାଇଁ କବି ଲେଖନୀ ସଦା ତତ୍ପର ମନେହୁଏ ।

ଉତ୍ତର-ଅଶୀ ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ଓଡ଼ିଆ କାବ୍ୟଧାରା ଭାବ ଓ ସ୍ୱର ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଯେଉଁଭଳି ବର୍ଣ୍ଣିଳ ସେହିଭଳି ପ୍ରାଞ୍ଜଳ ମଧ୍ୟ । ବର୍ଷ ବର୍ଷ ଧରି ସାମାଜିକ ଲାଞ୍ଛନାର କୋହଡ଼ା ମାଡ଼ ସହି ଆସିଥିବା ନିଷ୍ପେଷିତ ମଣିଷକୁ ଆପଣା ଅଧିକାର ଓ ଆତ୍ମସମ୍ମାନ ଫେରାଇ ଆଣିବା ପାଇଁ ସଞ୍ଚିତ ସଂଶିତ କାଳରେ କବିକୁଳ ଯେଉଁ ସକାରାତ୍ମକ ସାରସ୍ୱତ ପ୍ରୟାସ ଜାରି ରଖିଛନ୍ତି, ଦିନେ ନା ଦିନେ ତାହା ସାକାର ହେବ । ଭାରତବର୍ଷରୁ ଉଚ୍ଛେଦ ହେବ ଅସ୍ପୃଶ୍ୟତା, ଧର୍ମାନ୍ଧତା ତଥା ଗରିବ ମଣିଷ ପ୍ରତି ହେଉଥିବା ଅକଥନୀୟ ଶୋଷଣ ଓ ନିର୍ଯ୍ୟାତନାର କଳୁଷିତ ବ୍ୟବସ୍ଥା । ପ୍ରତିଷ୍ଠା ହେବ ରାମରାଜ୍ୟ । ଯେଉଁଠି ନଥିବ ରାମ ଓ ପ୍ରଜା ମଧ୍ୟରେ ବ୍ୟବଧାନର ଲକ୍ଷ୍ମଣରେଖା । ସମସ୍ତେ ଏକାକାର ହେବେ ମାନବତାର ଯଜ୍ଞ ବେଦୀରେ । ଉଚ୍ଚାରିତ ହେବ ସ୍ନେହ, ମୈତ୍ରୀ ଓ ଭାଇଚାରାର ଉଦାତ୍ତ ମନ୍ତ୍ର ।

ସହକାରୀ ପ୍ରାଧ୍ୟାପକ
ସ୍ନାତକୋତ୍ତର ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା-ସାହିତ୍ୟ ବିଭାଗ
କେନ୍ଦ୍ରୀୟ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ, କୋରାପୁଟ